

Відгук
офіційного опонента на дисертаційну роботу
Полуляхової Олександри Олександрівни
на тему «Формування механізму страхування послуг,
пов'язаних з туристичною діяльністю»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук
за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

1. Актуальність теми дисертаційної роботи

Для великої кількості національних економік розвиток туризму є одним із найбільш актуальних напрямів забезпечення економічного зростання, підвищення рівня зайнятості, оновлення інфраструктури. Туризм, через експлуатацію відновлюваних ресурсів, має значну фінансову ефективність, забезпечує притоки валютних коштів. Внутрішній туризм, крім того, сприяє розподілу фінансових ресурсів в країні. В Україні потенціал туристичної галузі є нерозвиненим, незважаючи на значні передумови його забезпечення. Однією з вагомих причин цього є відсутність відповідної туристичної інфраструктури. З розвитком туризму пов'язана значна кількість додаткових послуг, надання значної частки яких реалізується через систему асистанс. Однак ці послуги мають переважно індивідуальний характер, у зв'язку з чим ефективність їх функціонування є високо змінною. Отож, постає питання фінансової стабілізації діяльності компаній з надання послуг, пов'язаних з туристичною діяльністю та забезпечення їх захисту від ризиків та загроз.

Таким чином, наукове вирішення низки практичних завдань щодо розвитку страхування послуг, пов'язаних з туристичною діяльністю, є доцільним та актуальним. Для України актуальність вирішення наукового завдання, поставленого у дисертаційному дослідженні посилюється ще й тим, що на її теренах недостатньо розробленим є не тільки механізм страхування послуг, пов'язаних з туристичною діяльністю, а й механізм туристичного страхування загалом.

Вирішення завдання науково-методичного забезпечення розвитку страхування послуг, пов'язаних з туристичною діяльністю, дасть змогу суттєво підвищити ефективність надання даного виду страхових послуг та забезпечити розвиток туристичної діяльності в Україні.

З огляду на вищезазначене, дисертаційна робота О. О. Полуляхової є актуальною.

2. Ступінь наукової розробленості теми дослідження

Науковим підґрунтям дисертаційного дослідження О. О. Полуляхової є численні доробки вітчизняних та зарубіжних науковців. Тісно пов'язаними з темою дисертаційного дослідження є праці, що характеризують розвиток туризму, його організаційно економічні засади тощо. Не являючи собою безпосередню теоретичну основу дослідження, вони обумовлюють його специфіку. До таких праць належать роботи В. В. Абрамова, В. К. Бабарицької, О. М. Біржакова, О. В. Головашенка, С. П. Грабовецької, Г. Н. Жаркова, І. В. Зоріна, Л. О. Іванова, В. Ф. Кіф'яка, М. П. Кляпа, К. В. Кривеги, С. П. Кучина, Н. П. Луцишина, М. П. Мальської, І. Т. Муковського, Я. Б. Олійника, В. С. Пазенока, Т. Г. Сокол, В. Ханзике (W. Hunziker), Ф. Уільяма (F. William). Теоретична основа дослідження сформована насамперед фундаментальними працями у сфері страхування, такими як праці В. Д. Базилевича, І. Т. Балабанова, А. Л. Баранова, О. В. Безуглої, Н. М. Внукової, О. С. Журавки, О. О. Кащенко, О. В. Козьменко, Г. В. Кравчук, Козьменко О. В., С. С. Осадця. Вагому частку складають наукові та науково-прикладні роботи, присвячені розвитку страхування туризму (Д. Р. Абрамітова, Я. Й. Берладин, О. Р. Бернарська, Н. М. Власова, В. В. Гуменюк, М. І. Казнова, Н. І. Машина, Н. В. Михайлова, О. О. Охріменко, Є. І. Петрова, О. Б. Погайдак, М. В. Рібун, О. П. Толкачова, Л. Ханідзе, Л. П. Шматько, Р. Стевес (R. Steves)). Менш докладними є доробки стосовно особливостей функціонування компаній асистанс, їх взаємодії із страховими компаніями, окремих аспектів здійснення

страхування відповідних туристичних послуг (О. Залетов, Ю. П. Уралова, Е. В. Устюгова).

Незважаючи на певну розробленість досліджуваної дисертантом теми, існує значна кількість питань, що потребують подальшого наукового обґрунтування. Зокрема до таких питань належать: визначення видового складу страхових послуг із страхування, пов'язаного із туристичною діяльністю; характеристика механізму здійснення такого страхування в цілому та за окремими його компонентами; розробка методичних засад визначення вартості відповідних страхових послуг та розрахунку страхових тарифів; розроблення науково-методичних підходів щодо оцінювання середовища, в якому функціонують суб'єкти ринку страхування послуг, пов'язаних із страховою діяльністю та багато інших.

Необхідність дослідження цих питань обумовила актуальність дослідження, його мету, завдання та зміст.

Тематика дисертаційної роботи відповідає науковій тематиці Української академії банківської справи. Дисертант брав участь у роботі над такими темами як «Формування страхового ринку України в контексті сталого розвитку» (номер державної реєстрації 0107U01213), «Конкурентоспроможність національної економіки в умовах євроінтеграції» (номер державної реєстрації 0111U009459). До звітів за цими темами ввійшли пропозиції дисертанта щодо розроблення концептуальних засад з формування механізму страхування послуг, пов'язаних з туристичною діяльністю, та оцінювання потенціалу туристичної галузі та її страхування в регіонах України.

3. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій

Дисертація О. О. Полуляхової являє собою завершене наукове дослідження, результати якого в сукупності вирішують важливе науково-прикладне завдання розвитку науково-методичних підходів та практичних

рекомендацій щодо формування механізму страхування послуг, пов'язаних з туристичною діяльністю.

Основні положення дисертації є аргументованими, результати, висновки та рекомендації науково обґрунтовані. Про це свідчить структурна організація формального апарату дослідження, логіка викладення матеріалу, рівень опрацювання літературних джерел, обсяг проаналізованого фактичного матеріалу, статистичних даних та широкий спектр методів дослідження, використаних у дисертації. Зокрема у дисертаційному дослідженні використано методи: узагальнення (характеристика функцій механізму страхування послуг, пов'язаних з туристичною діяльністю, удосконалення методичних засад оцінки рівня конкуренції на ринку страхування); семантичного аналізу (дослідження понять «туризм», «туристична діяльність», «туристична індустрія»); конструювання (формулювання авторського розуміння поняття «страхування послуг, пов'язаних з туристичною діяльністю», розробка методичних засад із визначення тарифної ставки із страхування послуг, пов'язаних із туристичною діяльністю, розробка науково-методичного підходу до визначення рейтингової оцінки діяльності асистанс компаній); синтезу (формулювання основних положень здійснення страхування послуг, пов'язаних з туристичною діяльністю); аналізу (аналіз розвитку туристичної галузі, аналіз розвитку страхового ринку, аналіз розвитку страхування туризму); експертний (визначення часток страхування послуг, пов'язаних з туристичною діяльністю, у страхових послугах), формалізації (формалізація розрахунку тарифної ставки зі страхування послуг, пов'язаних з туристичною діяльністю, формалізація розрахунку інтегрального критерію якісної оцінки діяльності асистанс компаній) тощо.

Матеріал дисертаційної роботи О. О. Полуляхової викладено логічно, грамотно і послідовно, структура дисертаційної роботи продумана. Висновки ґрунтуються на проведеному дослідженні та отриманих результатах.

Опубліковані статті та зміст автореферату в повній мірі відображають основні положення дисертації, її наукову новизну та актуальність.

У цілому вивчення дослідження дозволяє констатувати факт не тільки теоретичного, але й практичного рівня роботи, та достовірність й обґрунтованість отриманих автором результатів.

4. Повнота викладення основних результатів в опублікованих наукових працях

Обґрунтованість і достовірність положень дисертаційної роботи, отриманих висновків та рекомендацій автора підтверджується їх апробацією на 5 міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях протягом 2014-2015 рр. За темою дисертації автором опубліковано 12 наукових праць загальним обсягом 3,92 д.а., з яких особисто автору належить 3,11 д.а., з них 1 підрозділ у колективній монографії, 5 – статті у фахових виданнях (в т.ч. 1 – у виданні, що цитується у наукометричних базах), 5 – у матеріалах наукових конференцій, що свідчить про достатнє викладення основних результатів дисертації. Публікації задовольняють вимогам п. 12 Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника та наказу МОН «Про публікації результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук».

Публікації автора відображають зміст проведеного дослідження.

Автореферат оформлений згідно з вимогами Міністерства освіти і науки України, у стислій формі передає основні положення дисертації, не містить інформації, не наведеної в роботі.

5. Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Дисертаційна робота О. О. Полуляхової має комплексне теоретичне і науково-практичне значення. До основних теоретичних розробок необхідно віднести розширення теоретичного підґрунтя дослідження:

удосконалено:

– теоретико-методологічне забезпечення механізму страхування послуг, пов'язаних з туристичною діяльністю, за рахунок визначення компонентів цього механізму (важелів впливу, методів, інструментів), його багаторівневої структурної організації та особливостей взаємозв'язків між компонентами та рівнями організації механізму (стор. 71-87);

набуло подальшого розвитку:

– теоретичне забезпечення страхування послуг, пов'язаних з туристичною діяльністю за рахунок формулювання відповідного поняття та уточнення переліку страхових ризиків, відповідних страхових послуг, взаємозв'язку між ними (стор. 30-41), що дало змогу сформулювати основні положення даного процесу;

Науково-прикладне значення мають наступні елементи наукової новизни:

вперше:

– науково-методичний підхід рейтингування асистанс-компаній на основі побудови відповідного інтегрального критерію, шляхом адитивної згортки групованих бінарних показників, що дає змогу комплексно оцінити якість забезпечення бізнесу, менеджмент персоналу, роботу з клієнтами та роботу з урегулювання страхових випадків. Крім того, розроблена методика дозволяє надати об'єктивувати якісну оцінку діяльності асистанс-компаній та забезпечити ефективність прийняття управлінських рішень з пошуку контрагентів для страхування послуг, пов'язаних із страховою діяльністю (с. 140-147);

удосконалено:

– науково-практичні рекомендації щодо порядку визначення тарифної ставки зі страхування послуг, пов'язаних із страховою діяльністю, які враховують імовірність настання страхового ризику, величину сподіваних збитків та розрив між попитом і пропозицією на відповідні страхові послуги на основі непараметричного моделювання (стор. 130-138);

– організаційно-економічні засади державного регулювання страхування послуг, пов'язаних з туристичною діяльністю за рахунок визначення

пріоритетних напрямів розвитку даного виду страхування та розробки системи рекомендацій щодо його удосконалення (стор. 161-169), що дасть змогу покращити ефективність виконання основних функцій механізму страхування послуг, пов'язаних з туристичною діяльністю;

набуло подальшого розвитку:

– методичні засади оцінки рівня конкурентності ринку страхування послуг, пов'язаних із туристичною діяльністю, на основі впровадження інтегрального показника, що ґрунтується на визначенні нормалізованих значень індексів Джині, Лоренца, Герфіндаля-Гіршмана, ентропії (с. 89-97);

– методичні засади оцінки туристичного потенціалу регіонів України, що ґрунтуються на бінарній оцінці загальних та специфічних характеристик ресурсної бази регіону, рівня його економічного розвитку та розвитку туристичної сфери (с. 107-117).

Таким чином, аналіз основних наукових результатів дисертаційної роботи О. О. Полуляхової дають підстави стверджувати, що робота містить низку важливих теоретичних і науково-методичних положень, які істотно розвивають фінансову науку у напрямі удосконалення механізму взаємодії між страховиками, страхувальниками та іншими суб'єктами страхового ринку.

Наукові результати в узагальненому вигляді спрямовані на вирішення важливого завдання удосконалення науково-практичних та методичних засад механізму страхування послуг, пов'язаних із туристичною діяльністю.

6. Практичне значення результатів дисертаційної роботи

Основні наукові положення дисертаційної роботи, які зведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій, що можуть бути використані у діяльності страхових компаній при визначенні рівня конкуренції (що підтверджує довідка щодо впровадження у діяльність Сумської обласної дирекції ПАТ «Страхова компанія «Універсальна» №03-01/887 від 24. 06. 2015 р.), здійсненні рейтингового оцінювання асистанс компаній (що підтверджує довідка щодо впровадження у діяльність Сумського

представництва ПрАТ «Страхова компанія «ВУСО» №34-454 від 21. 08. 2015 р.), прогнозуванні тенденцій розвитку страхового ринку України (що підтверджує довідка щодо впровадження у діяльність ТОВ «Аккорд-тур» №75-777 від 25. 09. 2015 р.), визначенні тарифної ставки в страхуванні послуг, пов'язаних з туристичною діяльністю (що підтверджує довідка щодо впровадження у діяльність ПрАТ «Страхова компанія «ПЗУ Україна» №741/5 від 05. 10. 2015 р.).

Одержані дисертантом наукові результати використовуються у навчальному процесі Української академії банківської справи при викладанні таких дисциплін: «Страхування», «Стахові послуги» (представлено акт від 05.01.2016).

7. Дискусійні положення та недоліки дисертаційної роботи

У цілому позитивно оцінюючи наукове та практичне значення одержаних автором результатів, необхідно вказати на деякі дискусійні положення, що є в дисертаційній роботі:

1. Розглядаючи перелік завдань страхування послуг, пов'язаних із туристичною діяльністю (пп. 1. 2, рис. 1. 4, стор. 29) автор серед завдань не зазначає захист фінансових та/чи майнових інтересів суб'єктів-надавачів туристичних послуг. Таким чином, у межах дисертаційного дослідження з переліку суб'єктів страхового захисту виключається досить широкий їх перелік, виключається також значна частка ризиків. Проте надалі (рис. 1. 5, стор. 30) в авторському розумінні «страхування послуг, пов'язаних з туристичною діяльністю» враховується необхідність захисту інтересів інфраструктурних учасників туристичного ринку. Тим самим виникає певна неузгодженість між характеристикою функціонального навантаження страхування послуг, пов'язаних з туристичною діяльністю, та характеристикою його сутності.

2. Надаючи характеристику функцій механізму страхування послуг, пов'язаних з туристичною діяльністю, дисертант вирізняє їх чотири (економічну, соціальну, регулюючу, стимулюючу), що, на нашу думку,

виходячи із змісту цих функцій, є неповним переліком (пп. 2. 1, стор. 71). Зазначені функції також частково перетинаються, у дисертації не відтворено логіку їх взаємозв'язку. Крім того, доцільно було б пов'язати за текстом функції механізму із його завданнями.

3. Не доцільним є наведення у формулюванні поняття «страхування послуг, пов'язаних з туристичною діяльністю» уточнення «за умови міжнародного туризму» (пп. 1. 2, стор. 30), оскільки обмеженість відносин між асистанс-компаніями та іншими учасниками туристичного страхування в межах України пов'язана із тимчасовим станом нерозвиненості даного виду взаємодій, а не з їх принциповою відсутністю. Більш того, дисертант сам наголошує необхідність «рейтингування контрагентів (асистанс-компаній) з метою якісного обслуговування страхувальників на всіх етапах реалізації договору СПТД» як одного з пріоритетних напрямів механізму страхування послуг, пов'язаних з туристичною діяльністю (пп. 2. 1, стор. 87).

4. У дисертаційному дослідженні для визначення частки страхування послуг, пов'язаних з туристичною діяльністю, використано експертний метод. При цьому кількість експертів, задіяних у процедурі, склала п'ять осіб (пп. 2. 2, стор. 91-92). Викликає сумніви релевантність отриманих результатів, оскільки зазвичай даний метод є репрезентативним, коли кількість експертів складає не менш як 15-20 осіб. Також у тексті дисертації не пояснюється, яким чином встановлено ранги страхових послуг у проведеному дослідженні.

5. При здійсненні узагальнення оцінки рівня конкуренції на ринку страхування послуг, пов'язаних з туристичною діяльністю не охарактеризовано, за допомогою якого методу отримано відповідний інтегральний показник, хоча відповідні розрахунки наведено у додатках (формула 2.9, стор. 96), що є некоректним з точки зору представлення результатів дослідження. Потребують також пояснення відмінності у виборі методів нормалізації для різних складових інтегрального показника рівня конкуренції.

6. В методичних засадах до визначення тарифної ставки зі страхування послуг, пов'язаних із страховою діяльністю, першим етапом пропонується оцінювати імовірність реалізації продуктів зі страхування послуг (пп. 3. 1, стор. 131), тоді як опис етапу стосується оцінки імовірності настання страхового ризику. Вочевидь, має місце некоректність у назві етапу. Також у тексті дисертаційного дослідження не наведено розрахункові результати використання методичних рекомендацій щодо використання методичних рекомендацій щодо розрахунку тарифної ставки.

Однак висловлені побажання та зауваження не применшують високого науково-теоретичного та прикладного рівнів проведеного здобувачем дослідження.

8. Загальна оцінка дисертації та її відповідність встановленим вимогам Міністерства освіти і науки України

Автором виконане ретельне дослідження теоретико-методичних засад та практичного інструментарію функціонування механізму страхування послуг, пов'язаних з туристичною діяльністю. У дисертаційній роботі достатньо уваги зосереджено на: методичному забезпеченні страхування відповідальності суб'єктів туристичної діяльності, рейтингового оцінювання діяльності асистанс-компаній, формування тарифної ставки у страхуванні послуг, пов'язаних з туристичною діяльністю, оцінювання рівня конкуренції та ринку туристичного страхування; теоретичному забезпеченні формування та функціонування механізму страхування послуг, пов'язаних з туристичною діяльністю.

Вищезазначене дає підстави стверджувати, що дисертація Полуляхової Олександри Олександрівни на тему «Формування механізму страхування послуг, пов'язаних з туристичною діяльністю» є завершеною науковою працею, спрямованою на вирішення завдання обґрунтування та розвитку науково-методичних підходів та практичних рекомендацій щодо функціонування механізму туристичного страхування.

Тематика дисертаційної роботи є актуальною. Тема та зміст дисертаційної роботи відповідають паспорту спеціальності 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. Робота відповідає вимогам п.п. 9, 10, 12, 13 і 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року, а її автор Полуляхова Олександра Олександрівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, доцент,
завідувач кафедри фінансів
Дніпропетровського національного
університету імені Олеся Гончара
Міністерства освіти і науки України

 О. М. Грабчук

«Підпис О. М. Грабчук підтверджую»

Вчений секретар
Дніпропетровського національного університету
імені Олеся Гончара, проф.

В. В. Лобода